

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**In Epistolam Ad Hebraeos, Ioannis Oecolampadij,
explanationes, ut ex ore pr[a]elegantis except[a]e, per
quosdam ex auditoribus digest[a]e sunt**

Ökolampadius, Johannes

Argentorati, 1534

VD16 B 5199

Capvt XII

urn:nbn:de:hbz:466:1-36048

Proinde nos quoque cum tanta septi-
simus nube testium, deposito one-
re omni, & tenaciter inhærente pec-
cato, per tolerantiam curramus in
proposito nobis certamine,

Supra cap. decimo ostensum est, quàm uarijs
locis Apostolus fratres ad fidei constantiam &
patientiam cohortari uoluerit, atque ita in com-
mendationem fidei ueterum digressus sit, nunc
colligens quæ dixit, transitum facit ad conclusio-
nem argumenti huius Epistolæ. Dicit autem,
Quia sola fide & crucis tolerantia, patres Deo
se se approbauerunt, & hisce nobis de salute cõ-
paranda tanta copia testati sunt, quomodo quæ-
so nos excusati erimus, si illorũ multitudini nos
socios non coniunxerimus: si illorum exempla
tam uaria non enixim imitati fuerimus? Per nu-
bem hic, densitatem, frequentiam seu multitudi-
nem testium intelligit, (non obscuritatem seu re-
frigerationẽ, sicut alias frequens est in scripturis
nubis translatio,) id quod etiã satis indicat uer-
bum *ωρμηκεῖμενοι*. Putes forsan Apostolum
parũ proprie loqui, dum dicit: currere certamẽ,
sed scias agonia apud grecos commune nomen
esse cursorum & pugilum, quasi diceret, currite
vestrum

Nubes pro
densitate.

vestrum cursum, hoc est, quod uobis à Domi-
no precipitur efficit, intēdite uires, permaneatiscq;
in hac patientia & constantia fidei ad finē usq;
Perseueranti enim prēmium salutis propositū
est. Hisce autem quædam apponit, q̄ nos alacri-
ores ad cursum pietatis absoluendum faciant,
nempe sarcinæ exoneratio. Nihil oneris graui⁹
est mala conscientia, ea enim aggrauat animā,
& ita ad terram deprimat, ut cœlestia suspicere
non ualeat, nedum in uia Domini alacriter per-
gere. Hoc onus deponi Apostolus iubet, ut ex-
peditor quisq; sit ad cursum consummandum.
Et uenite, inquit Saluator, ad me omnes qui la-
boratis & onerati estis, & ego reuocillabo uos:
Expositiue autem ipse subiēcisse uidetur, quid p̄
onus intelligat, peccatū nēpe, quod nos proxi-
me circumstat, siue tenaciter nobis inhæret, & u/
περιστροφῆ, quo uerbo graphice naturam de-
prauatā in nobis siue philautiam depinxit. Tā
tenaciter enim prauitas ista inhæret, ut per om-
nem uitam satis abradere non possis. Conque-
ritur idem & Paulus, quod sibi datus sit stimulu⁹
carnis, nunciū Satanæ &c. Verum hoc depo-
suisse dicuntur, quicumq; per omnem uitā huc
incumbunt, ut carnem suam doment, peccatū
deponant, & spiritum nouamq; uitā assumāt.
Vis ergo in proposito cursu pergere? auocamē-
ra ista abiice, & conatus non erit frustraneus.
Sunt qui onus seu pondus curarum ac studiorū

Onus pro
peccato, &
Philautia.

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

interpretantur, sicut in parabola habetur: facilis est Camelum per foramen acus transire &c. Amici, honores, diuitiæ, non sunt per se onera: nec enim omnes onerant. Patet in Iob, Abraham, David & alijs, sed his sunt onera, qui cor apponunt, qui non ita utuntur istis, tanquam non utantur, qui non thesaurizant in coelis. Verum hic nolumus esse arguti, abundet quisque suo sensu.

respicientes ad fidei ducem & consummatorem Iesum, qui pro proposito sibi gaudio pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dexteram throni Dei consedit.

Non contentus est sanctorum Patrum exemplis, illos ad fidei constantiam & patientiam, ad hortatus esse, sed & Christi exemplo tanquam omnium præcipuo eodem uocare conatur, si forsitan non sit, quem alia moueant. Esto quis imbecillis magis sit, quam ut patres sequatur, tamen non est quod animum despondeat, habemus ducem fidei fortissimum Iesum, qui nos manuducere cupit, adeoque hoc illi volupe est, cum uia nostra sit, præcursor noster, & pastor noster, paratissimus ad auxiliandum nobis, respiciamus enim in eum qui nos præcedit & perficit: hic enim patienti

Dux fidei
Christus.

patientissimus fuit simul & tolerantissimus, tū
dolorum, tum probrorum. Profecto, iniquis-
simum fuerit, seruum uelle maiorem esse domi-
no suo. Turpissimū item duce nostro in castris
agente, domi nos uelle desiderare, neq; unquam
militiam ingredi, presertim eam, unde tanta li-
ceat nobis sperare bona. Modum loquendi ob-
serua, Dux fidei, pro Dux fidelium, sicut supra
Pontifex confessionis, pro pontifice cōfiteentiū,
concretum loco abstracti positum est. Sic habes
in quem debeant fideles respicere, quē imitari,
Christum saluatorem cum primis. Sanctos au-
tem quatenus isti Christum sunt imitati. Id qd
ex Apostolo. 1. Corin. 11. patet, cum dicit: Imita-
tores mei estote, sicut & ego Christi. Alij aliter
fidei ducem exponunt, pro datore fidei. Sensus
quidem sanus est, sed minus tamen germanus.

Pertulit crucem] Potuisset Christus liber esse
ab omnibus suis passionibus & ignominijs, sed
noluit; hæc nostri causa refugere indubie ut liber-
ratis nobis exemplū relinqueret, ut ipsum intre-
pide insequeremur. Dolores ferendi sunt, contu-
melia deuoranda est, Christum uere secuturo,
idq; similiter cum gaudio. Dicas, quomodo,
queso, quod Apostolus hic habet: pro propo-
sito sibi gaudio pertulit crucē, congruet cum
eo, quod dicitur: Tristis est anima mea usq; ad
mortem. Quantum ad spiritum attinuit, desi-
derio desiderauit Christus & nobis immolari,
quare

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

quare & ita summo cum gaudio omnes crucia-
tus subiit. Animam enim suam sponte pro no-
bis posuit. Quantum ad carnem, à morte ab-
horruit, quod per se malum non est, cum Deus
isto modo nos creauit, ut natura omnes abhor-
reamus à morte, tamen horrorem istum, spiritus
in Christo statim superauit, ut diceret. Nō mea
uoluntas, sed tua, pater, fiat. Quod si forsan per-
gis ista non sane perpendere, perdende saltem,
quid te mali propter Christum perferentem ex-
pectet? summa nimirum scelicitas, sicut & illum
obedientem, confessus ad dexteram throni Dei,
qui quatenus Deus est, neque ad dexteram, neque
ad sinistram patris considerare potest, cum eandē
omnino potestatem cum patre habeat, sed qua-
tenus homo est, hanc proximam à Deo potesta-
tem accepit, illicque data est omnis potestas in cœ-
lo & in terra. De tropo autem hoc, supra cap. 1.
satis diximus. Obserua diligenter qua sit ad glo-
riam patris contendendum, nempe per crucem
ad summam scelicitatem, per ignominiam, ad
summam gloriam & dignitatē. Certe caro hoc
nūquā perspexerit, cæcior em̄ est, quā ut queat.

Reputate em̄, quod is talem susti-
nuerit à peccatoribus aduersus se cō-
tradictionē, ne defatigemini animis
defecti.

Amplificat

Amplificat exemplum propositum, ab innocentia passi Christi, ut qui mortem, & tam ignominiosam, perpeffus fit à peccatoribus, hoc est, nocentibus & qui toti erant peccatis adstricti, in quibus etiam uoluprabantur, isti autem tam ex Iudeis, quàm ex gentibus fuerunt. Si nunc hæc dux & caput nostrum Christus pertulit, tamq̃ patienti animo, decebit profecto nos illius membra, ista nobiscum reputare, neq̃ unquã admittere, ut uel à malis uincamur, uel cruce defatigemur, modo eodem perducì uelimus, quo ipse perductus. Certe nos nunquam tam innocentes fuerimus, quin inhærens nobis peccatũ ad pœnam nos merito deposcat. Hoc autẽ in Christo non fuit, & tamen crucis ignominiam patienter pertulit: quãto magis nos multis modis nocentes eodem modo animatos esse conueniet. Nihil iniqui hic admittetur in nos. Imo cedent omnia nobis in maximum lucrum, si infractus perduret animus. Et hoc est uere ad patientiã animare.

Nondum usq̃ ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes, & obliti estis exhortationis, quæ uobis tanquam filijs loquitur.
**Fili mi, ne neglexeris correptionem
 Domini**

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD
Domini, neque deficias, cum ab eo ar-
gueris. Quem enim diligit Domi-
nus, corripit: flagellat autem omnem
filium quem recipit.

Alius locus ab insufficientia passionis. Dicit
autem. Quid: Velleis uos propter mala perpet-
sa tam statim animo deficere? Certe nondum ta-
ta & tam grauiā uos oppresserunt mala, non-
dum ad sanguinem usque resistendum fuit in pug-
na aduersus peccatum. Decebat uos imitari Chri-
stum, qui non contentus fuit probra, ignomini-
am, & id genus alia pro nobis deuorare, sicut
nec sanguinem pro nobis fundere, sed & mor-
tem, eamque crucis pro nobis subire uoluit. Neque
ergo quicquam nobis durum sit pro ipsius nomine
in peruersa hac generatione tolerare. Supra cap-
pite. 10. dixit illos ingens certamen afflictionum
sustinuisse, probris & pressuris affectos esse,
spectaculo fuisse omnibus, direptionem faculta-
tum cum gaudio accepisse, quæ sane non exilia
uidentur: sed si ad finem spectes, & ad rationem
cohortationi conuenientem, recte hic ista quan-
tumuis ingentia, minutula ab Apostolo censentur.
Fieri potest, ut aliqui ex illis, propter confes-
sionem nominis Christi flagellati sint, quod cer-
te absque sanguine fieri haud potuit. Mihi videtur
hic per sanguinem, uitam intelligere, quam tamē

illa

illi nondum pro Christo exposuerant. Vitam autem pro Christo amittere, supremum malū est, quod impij pijs infligere possunt: neq; etiam hoc, nisi permittente patre cœlesti, absq; cuius uoluntate, ne pilus quidem capitis perit. Peccatum, uidetur hic apostasian intelligere & defectū onem à Christo.

Et obliuiscitis exhorta.] Puta, tam cito. Sententiam ex Prouerbij adduxit cap. 3. qua ad patiēter perferenda mala inhortatur. Multa ferre tanquam à Domino immissa, signum est excellentis dilectionis. Qui multum corripiūt, maxime à Deo diliguntur. Hoc mundus nescit. Non loquitur autem de ijs, qui patiuntur tanquam fures, homicidæ, & id genus facinorosi, sed tanquam ueritatis sectatores. Correptionem in genere intelligit, siue per Prophetas, siue per tyrannos, siue per morbos, siue per inopiā, aut per aliam quandam rationem adductam. (Nam istis Deus sæpius fidem suorum exercere uult.) quomodo cūq; hoc fiat, caue dissoluaris & abiecto sis animo, sed alacri. Solet enim, inquit, quos diligit Dominus corripere seu erudire. In Osea legitur tanq; p̄sens ultio quod Dominus adulterantes Israëlitas exosus, noluerit corripere, sed suis pessimis permisit cupiditatibus. Certe quos hic Dominus corripit, tanquam clementissimus pater corripit, & ut qui curam suorum nondum abiecti, Apoc. 3, Ego quoscunq;

Corripia
Deo, et d
ligi.

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

amo, arguo, & castigo. De hac castigatione seu correptione, gratias agunt Deo David, Hieremias & alij. Sic enim erudimur ad salutem. Idē uidetur uelle dicere, eo quod subiicit. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Quamdiu ut filij flagellamur, tam diu in gratia patris sumus, qui uidens nos ignauos, & officij parum memores, istis stimulis nos ad diligentiam sollicitat, & accendit, ut fide & patientia fortiter pergamus. Alioqui ipse qua est ineffabili misericordia, non delectatur in flagellis nostris, sed quia nostri met obliuiscimur, mederi isti malo, dum corripit, uult. Istud autem facit suis, ne cum mī de hoc prauo cōdemnet, quemadmodum habemus. 1. Corin. 11:

Si castigationem sustinetis, ueluti filijs uobis offert se Deus. Quis enim est filius, quem non castigat pater? Quod si alieni estis à castigatione, cuius participes sunt omnes, igitur spurij estis, non filij.

Ultimus hic locus occurrit, quo Apostolus in patientia & fidei constantia Hebreos roborare uoluit, estq; à dignitate eorum, quos Deus castigat. Nam eò probantur, quod sint germani filij illius, non adulterini aut spurij. Dicere uult. Obsecro,

Obsecro, an uos potiores patres habebitis sanctis, qui à condito mundo indefinenter ad unū omnes flagellū domini sunt experti? Si nō uultis, quare ita timidi tergum subtrahitis? An nō Deum patrem uestrū agnoscitis? Certe quamdiu ille nos castigat, ut natos dilectos amplectitur, curamq; ad salutem nos prouehendi perpetuam retinet. Quis enim pater, uidens filium immorigerum lasciuientem, & carnalibus desyderijs deditiorem, non castigat? Si quem nō castigat, certe ut filium illum neq; agnoscer, neq; nomen patris satis tuebitur. Hic tamen non recte inferes, ergo omnes qui adfliguntur, sunt filij Dei: contrarium enim tantum uerum est. Castigant enim, qui tamen statim à fide resiliunt, patrem Deum abnegant, & desperant. Isti autem non sunt ueri filij, postquam paternam manum ad emendatum ferre non sustinent, nihilominus castigatio benignitatis paternæ euidentissimum est argumentum.

Quod si alieni estis] A cōtrario arguit. Omnes, intelligit tã ueteris, quàm noui testamēti sanctos, qui nimirum Deo gratissimi fuere, ut Abrahamā, Mose, Iob, David, Daniel, & nulli non. Nā quotquot pie in Christo uiuere uolunt, necesse est ut persecutiones ferant. Iam si uos castigationem, quam omnes sancti admiserunt, auersamini, consequitur uos non esse ueros filios, sed spurios. Hoc autem quam absurdum sit & abo-

ANNOT. NIEPIST. D. PAULI AD
minabile uel cogitare de nobis, perpēdatis ipsi,
Itaq; cū carnis nostræ patres ha-
buerimus castigatores, & reueriti si-
mus illos, an non multo magis subij-
ciemur patri spirituū & uiuemus?
Atqui illi quidem ad paucos dies p-
arbitratu suo nos erudiebant; hic au-
tem ad commodū nostrum in hoc,
ut impartiat nobis sanctimoniã suã.

Quandoquidem in similitudinem patrū ca-
stigantium filios incidit, eam nunc prosequitur,
causamq; ponit, ob quas patientius ferre nos ue-
lit castigationem Dei, quã hominum. Est autē
à maiori locus. Comparat enim carnales paren-
tes ad cœlestem. Sensus est, Patres, quos secun-
dum carnem habemus, natura plenam potesta-
tem & ius corripiendi filios suos habent, & hor-
rū etiam est istos summe reuereri, illisq; subijci.
Quanto magis autem id debemus omnium da-
tori Deo, patri spirituum, hoc est spirituali, &
uitam omnibus conferenti. Vt cuncq; parētib;
te subijcias, tamen moriendum, hac autem sub-
iectione immortalitatem tibi parabis. Adhæc
quanto spiritualis ille pater terrenis dignior, be-
nignior, melior, nostræq; salutis sitientior est, tã-
to pati

to patientius etiam manum illius clementissimā
 ferre nos addecebit. Aliam nunc rationē subij-
 cit. Patres carnales per paucos quidem dies nos
 castigarunt, idē pro sua libidine, nunc iracun-
 di, nunc acerbiores, cedentes adfectibus, suam
 ita in nobis gloriam, aut emolumentum spectā-
 tes, cum forsan blandimentis plus effecissent,
 sed ita illis uidebatur. Atqui Deus multo foelici-
 us nos punit, nullis enim affectionibus est ob-
 noxius, neq; suum commodum nos castigando
 quærit, sed solū ut nobis proffit, spectat. Quod
 autem commodum hoc est? Ut impartiat, in-
 quit, nobis sanctimoniam suam, hoc est, quem
 admodum ipse sanctus est, ita & nos per eum
 castigati, sancti reddamur. Nam quandoquidē
 ipse sibi sufficiens est, & perfecte beatus, nostro-
 rum bonorum non eget, ipsi nihil per nos, uel
 accedit uel decedit. Ad sanctimoniam ergo quia
 crux facit, non est quod hac pressi, animum abij-
 ciamus. Videmus sane quā facile Dei obliuio
 nobis incurrat, cum secundum carnem rectius
 nobis habere uidemur, quid quæso fieret, si nul-
 la omnino tēporalibus inhæreret amaritudo?
 Finem itaq; crucis & afflictionum contemple-
 mur, & indubie nō erit cur tantopere abhorrea-
 mus.

Omnis autem castigatio in præ-
 sens quidem nō uidetur esse gaudij.

X 2

sed molestiæ. At postea fructū tranquillum iustitiæ reddit his, qui per illam fuerint exercitati.

Summū commodū ex cruce prouenire dixi eā autē ferre fateor esse molestissimū. Vt cūq; tamen ferentes aduersa forti animo, paulò post exercitati, optimos simul & suauissimos fructus, prouenisse sibi cernent, iustitiā puta, tranquillitatem, sanctimoniam, adeòq; ueram beatitudinē. Certe lōge utilissim⁹ fructus est, conuersationē habere in cœlestibus, annumerati electis Dei. Huc autem crux adducit, non est ergo contra uoluntatem Dei fugienda. Concludit nunc testimonio ex Esaia cap. 35. desumpto, & dicit:

Quapropter manus remissas, & genua soluta furrigite, & facite ut recti sint gressus pedibus uestris, ne claudicatio aberret à uia, imò sanetur potius.

Aliquanto diuersis uerbis in propheta legitur, verum ut iam aliquoties monuimus. Auctor .LXX. imitatus est. Dicere autem uult: Quare manus uestras deñcitis tanquam despondentes animos: sitis alacres & imperterriti, ne labascant genua uestra præ timore & tristitia. Quib⁹ uerbis

uerbis nil aliud, quam pusillanimitatem illorū increpat, atq; ad sumendum animum in domino inhoratur. Meticulosos autem pauidos & mcerentes videmus trepidare, manibus pendulis incedere, genibus dissolutis vacillare. Addit ne claudicatio &c. hoc uult: Ne sitis tanquā claudicantes, & non rectis incedentes pedibus, qui facile subuertuntur, sed erecti & firmi. Similitudinem trahere uidetur à curribus, qui aberrantes ab orbita, nonnunquam subuertuntur. Pergit nunc ultra, alias uirtutes & fructus fidei commédans, cū primis uero pacem & sanctimoniā uitæ, quam & paulò ante ex cruce impartendā nobis asseruit.

Pacem sectemini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit Dominum, curam agentes, ne quis sit qui deficiat à gratia Dei, ne qua radix amarulentia, supullulans obturbet, & per hanc inquinentur multi.

Vbi vera fides in Christum fuerit, ibi indiuiduum comitem pacem secum trahit, eam autē primum cum Deo, tranquilla iam conscientia de peccatis, deinde etiam cum omnibus homini

Sāctimo/
nia quid.

bus, tam amicis, quā inimicis, tam Iudæis quā gentibus. Sanctimoniā etiam adesse nobis uult, qua intelligimus continentiam corporis, ut abstinentes ab omnibus, quæ animam aggrauare possunt, apti simus ad diuinum cultum, ut atque Deo dignā hic uiuamus. Hæc si absit, nulla spes est uidendi Dominum. Videtur Apostolus alludere ad illud Exodi. 19. ubi Dominus iussit, ut populus per triduum sanctificaretur, idque faciebant ieiunijs & orationibus, nimirū, ut ad diuina esset aptior. Certe si carnalibus voluptatibus immergamur, Deum non uidebimus, hunc enim soli mundo corde uidere possunt Mat. 5.

Ne quis deficiat à gratiā ¶ Vult gratiā Dei diffusam esse in labijs nostris, & ita omnibus commendatam, ut ueri imitatores & discipuli Christi inueniamur: atque ad hunc sensum subsequentiā uidentur facere. Sunt tamen qui beneficentiā erga proximum, per gratiā hic intelligunt, atque quod iubeat unumquemque operam dare, ne in quoquam partius ista gratia Dei sese exerat.

Ne qua radix amar. ¶ Amaritudinem animi caueri uult, quemadmodū & Ephesijs dicit. Omnis amarulentia, & tumor & ira, & uociferatio, & maledicentia tollatur à uobis cum omni malitia. Eph. 4. Venuste autem istam amaritudinem animi, radicem amarulentiaē (seu quod idem, amaram) & suppullulantem uocat. Malorum enim maximum prouentum & feracitatem pal
sim vi

sim videas, & quod paruo tēpore in proxima
quæcūq; naturam suam transfundant, atq; adeo
corrumpant. Cura ergo hic opus erit.

Ne quis scortator, aut prophe-
nus, uelut Esau, qui unico edulio
permutauit ius primogeniti. Scitis
enim quod postea cum uellet hære-
ditario iure benedictionem assequi,
reprobatus sit. Non em̄ reperit pœ-
nitentiæ locum, tametsi cum lachry-
mis quæsiuisset eam.

Pecunias voluptates sectantes, & suscipi decē
religionem pietatis habentes, regno cœlorum
sunt indigni. Scortatorem uocat, non qui semel *Scortator*
aut iterum in flagitium hoc prolapsus est, sed
qui assuetudinem mali iam nactus est. Simili *Prophans*
ter prophanum, vitæ purioris & secundum pie-
tatem instituti negligentem, ad eōq; mysteriorū
Dei incurium. Neq; uero putes Apostolū ho-
rum facturum fuisse mentionem, nisi in ecclesia
tū aliquando inoleuisse cognouisset. Vides hic
nihil in humanis ab omni parte beatum, cautus
ergo ambules, lapsis ex infirmitate condoleas,
tamē ut ad fratrum errata nuncq; conuiuere uelis

ANNOT. INEPIPTIS. D. PAULI AD

Velud Esau ¶ Scite admodum Apostolus exemplum hoc adducit, quo fratres religionis negligiores, & deditiores carni quàm uocationem ipsorum decebat, reuocaret uel in uiam, uel sua admonitione præseruat. Esau certe pro uili edulio ius primogenituræ suæ, quæ debebat illi fuisse dignissima, uendidit. Quæ causa? nimirum in gluiues, & breuis quædã uoluptas: Ius primogenituræ, non debuit illi tam abiectum fuisse, ut quod donum Dei uere esset, cuius contemptus non potuit non & alia mala illi afferre. Nam postea sera pœnitentia ductus, à benedictione iusto Dei iudicio excidit. Vide Gene. 15. & 27. Dextre sane hunc locum Apostolus exposuit, & secundum ipsissimam spiritus mentem. Quidam hunc locum calumniantur, ut quo negetur pœnitentia, quemadmodum Nouariani Hæretici ausi sunt dicere, sed præter rationem hoc faciunt. Tum nihil loci pœnitentiæ supererit, cum lata iam sententia iudicij fuerit. Certe in inferno damnati frustra lachrymabuntur & pœnitentia peccatorum ducentur. Et hanc Apostoli esse mentem, facile propius intuëti apparebit. Benedictio, quem dabat Isaac, indubie instinctu spiritus sancti facta, sententiæ diffinitiuæ loco erat, necesse itaque fuit eam esse raram & irrefragabilem. Quod si Esau ante benedictionem factam, mores mutasset, & ex animo & uere pœnituisset, utique non fuisset à Deo reprobatus. Hæc mihi uidetur germana

Pœnitentiam hic non negari.

mana loci esse expositio. Alij hic annotant Esau non uere pœnituisse, puta quod factum infectū uellet, sed potius damni intuitu se ita gessisse, quemadmodum Iudas fecit, & omnes impij facere solent, qui pœnam exhorrescunt magis cū dolent de admissis, quàm quod ira peccatum odiant, & Deum offensum sentiant.

Non enim accessistis ad cōtactū montem, & incensum ignem ac turbinem, & caliginem, & procellam, tubæq; sonitū, & uocem uerborū, quam qui audierant, deprecati sunt, ne his adiungeretur oratio. Nō em̄ ferebant quod edicebatur. Si bestia tetigerit montem, lapidabitur, aut iaculo configetur, & adeo terribile erat uisum, quod apparebat, ut Moses dixerit: Expauēfactus sum & tremebundus.

Hortatur iam fortiori argumento, nempe à dignitate Christi, cui omnes nomen dedimus, cuius etiam ecclesia dicimur. Illi si uere credidimus, oportebit nos uocationis nostræ esse me-

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD.

mores, iustitiæ, paci, puritati, & sanctimonie ex animo studere. & ita ista superioribus cohærent. Dixi supra, ubi habuimus: Pacem sectemini cū omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo ui- debit Dominum, Apostolum respexisse ad lo- cum Exodi. 19. eum nunc, quia non parum ad in- stitutum suum facit, tractandum sibi sumit. Fre- quens autē argumentū hoc est apud Paulū, qđ nos maiorē curā sanctimonie impēdere dece- at, quā qui sub Mose uixerunt, eo quod in ma- iore luce sub Christo uersemur. Olim quando Moses accepturus erat legem à Domino, popu- lus Israël crassior ad montem accessurus, audi- uit, ut se antea per triduū sanctificaret, sicut pau- lo ante diximus. Vos non accessistis ad talē mō- tem, incensum ignem, turbinem, & caliginē &c. sed ad montem Sion, ad ciuitatem Dei uiuentis, quemadmodum statim dicit, quanto ergo ma- ior à uobis sanctificatio & studium approban- di uos Domino requiratur, perpendite.

Montes tā-
gere.

Ad contactum montem ¶ Modus loquendi est, quemadmodum in Psal. 17. 103. & 143. Tan- ge montes & fumigabunt: quando enim mon- tes diuino nutu & tremenda Dei potentia con- tremiscunt, dicuntur à Deo tangi, hinc mons cō- tactus hic est. Alij montem contactū, uisibilem & tangibilem exponunt, sed mihi non satis facit istorum expositio, aliud enim scriptura spectan- dum eo proposuit. Dicit autem hic paucis quid-
tempore

tempore legis datæ sit factum.

Quam qui audierant ¶ Exod. 20. Cunctus populus uidebat uoces, & flammæ, & sonitum tubæ, montemque fumantem, & perterriti ac pauore concussi, steterunt procul, dicentes Mosi: Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis Dominus, ne moriamur. Et Deute. 18. repetit: Ultra non audiam uocem domini Dei mei &c. Ait autem dominus. Bene omnia locuti sunt: Prophetam suscitabo eis &c. Quia Deum loquentem nobis, non potuimus audire, Christus incarnatus est, in cuius ore Deus uerba sua posuit. Audiamus ergo hunc. Hac magnificentie suæ declaratione, Deus metum sui, & reuerentiam quandam crasso populo incutere uoluit, quem admodum ex Exod. 20. cap. patet.

Si bestia tetigerit montem ¶ Videtur esse causa cur uocem Domini audire populus deprecatur sit. Cum enim ne iumentis quidem accessisse, impune fuit, etiam sibi haud esse colligebat, & fieri potest, quod etiam Domini uocem audisse, putaret leiferum. Ordo quidam obseruatus fuit in accessione montis. Mosi permittebatur accessus ad Deum in monte, etiam Aaroni, deinde septuaginta, postea populo, iumenta uero longe arcebantur, ut quæ aliena erant à Deo. Quod si bestia propius accessisset, lapidabatur, aut iaculo configebatur. Et hoc significabatur, pecuinos homines esse indignos, qui propius diuinis adhiberentur.

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

hiberentur, nihil enim illos Deo dignū sapere.
Et adeo terribile ¶ Auget istis quæ premitt. In
certum autem est, an Apostolus dictum hoc
Mose, Expauēfact⁹ sum & tremebundus, exter
rifica ista domini apparitione, & omniū trepi
datione, collegerit, aut ex alio quopiam sacro li
bro hauserit. Certe in biblijs non reperitur. Sed
hic nihil est quod cunctemur, ueritati consonat,
merito igitur amplectendum. Nos quoties iudi
cia Domini tremenda perpendimus, haud mirū
si contremiscamus, maxime solam legem audir
entes, quam nemo mortalium se impleuisse glo
riari poterit. Quod si tantus uir expauēfactus,
quanto magis nos, qui non dum eo pietatis per
uenimus.

Sed accessistis ad montem Sion,
& ad ciuitatem Dei uiuentis, Hieru
salem cœlestem, & ad innumerabi
liū Angelorum cœtum, & ad con
cionem primogenitorum, qui con
scripti sunt in cœlis, & ad iudicē uni
uersorum Deum, & ad spiritus iu
storum perfectorum, & ad noui te
stamenti conciliatorē Iesum, & ad
sanguinem

fanguinem asperſionis meliora lo-
quentem, quàm loquebatur ſang-
uis Abel.

Vultut dignitatem noſtram probe attenda-
mus: ſi quidem uere Chriſtiani ſumus, ad aliū
populum, nempe eccleſiam Dei acceſſimus, que
nobis per montem Sion figuratur. Nam ibi ea
ſumpſit originem, & poſtea in fines orbis terræ
propagata eſt, ut ex Actis patet. In Galatis, ubi
diſtinguit montem Sion & terreſtrem Hieruſalē
à cœleſti, etiam tale quod eſt. Noſtra mater, cœle-
ſtis Hieruſalem, ad quam quotquot à condito
orbe fuerunt iuſti, pertinent, ſed uidebimus hoc
ex Apoſtoli verbis, qui ipſe ſatis explicat. Præ-
fert autem noſtra ueteribus, indubie, ut maius
pietatis ſtudiū in nobis accendat & excitet. Ob-
ſeruaſis hic, eccleſiam iſtam Dei humanis ocu-
lis non poſſe cerni, nam fideles mortui, & ad-
huc in carne uiuentes, & nos ſecuturi, de hac ec-
cleſia ſunt, etiam ipſi Angeli. Eam autem uocat
ciuitatem Dei uiuentis, eo quod Deus illam in-
habitat, & gratiā ſuam in illa ubertim explicat.
Hieruſalem cœleſtem eo quod nihil ſordium ter-
renarum reſipit. Concionem primogenitorū,
eo quod alijs fratribus ſecundum carnem colla-
ti excellunt, & quaſi Domini illorum ſunt. Vel
primogeniti dicuntur participatiue, eò quod
Chriſtus

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Christus caput ipsorum, primogenitus mortuorum dicitur, à quo huius nominis participatio illis donetur. Christo cum primis hæc dignitas competit, idque natura, nobis non nisi per gratiam. Ab æterno autem Deus saluandos prædestinavit & prævidit, & hæc est conscriptio in cœlis seu librum uitæ. Hinc certe gaudium est filiis Dei, quod nomina sua scripta sunt in cœlis, quæ admodum discipulis suis Christus Luc. 10. dicit.

Et ad iudicem uniuersorum ¶ Non frustra iudicis Dei cōmeminit. Sic enim sollicitudinem & metum quendam illis infligit, quo uitam suam uera sanctimonia ornare non negligant. Iudex enim Deus est, & iudex uniuersorum, quem nihil quicquam latere potest eorum quæ sunt. Ad spiritus autem iustorum perfectorum, inquit, hoc est corpore liberatorum. Perfectionem enim ueram expectamus adhuc, cum Deus omnia in omnibus futurus est. Istis iustis accedere cupiamus. Supra diximus testamentum, usurpari pro fœdere, ubi quoque explanatum est. quomodo Christus mediator noster sit, quasi diceret, si nihil est quod uos mouere possit, moueat saltē preciosissim⁹ sanguis Christi p nobis us⁹, ut grati illi sitis, hoc si facere contempseritis, quæ obsecro peuntibus reliqua erit excusatio?

Ad sanguinem aspersi ¶ Alludit ad propitiationem per sanguinem factam, de qua supra cap. 9. suis autem figura sanguinis Christi preciosissim⁹

fiffimi, qui nos emundat ab omnibus peccatis & sordibus. Caueamus ergo ne porrò coinquinemur. Christi sanguis longe sanctiora loquitur, quàm Abelis à fratre occisi: qui typum quendam Christi gessit. Sed & Christus à fratribus suis Iudæis innocentissime occisus est. Certe Abel secundus, multo clarior est Abele primo, qui fuit filius Adæ, cum iste sit filius Dei. Omnes homicidæ terrentur usq; in extremum diem uitæ, idq; ex sanguine Abelis uindictā usq; postulāt. Homicidiū em̄ & effusionē sanguinis Deus inultū non sinit. Hoc si uerum est, quomodo quæso pœnam effugient, qui quantum in se est, cottidie Christi sanguinem peccando fundunt, maleq; gratos illi se per omnia exhibent.

Videte ne aspernemini eum qui loquitur. Nam si illi non effugerūt, qui auersabantur eum qui loquebatur in terra, multo magis nos, si eum qui de coelis est, auersemur.

Nunquam instituti sui Apostolus obliuisci potest. Habuimus enim scopum Epistolę esse, ut Hebræi, hæctenus legis & Prophetarum auditores, ultra Christum, non Mosen suum audiant. Nam huic si nō habeat fides, impune haudquaquam futurum esse. *μη παρατήσῃς* id est, ne afferatis aliquem prætextum, quo uos excusetis

ANNOT. IN EPIT. S. D. PAULI AD

excusetis, ne Christum audiatis. Non enim tantum uult nos non aspernari eum qui loquitur, sed neq; ullum prætextum facere. Effugerunt, scilicet supplicia. Eum qui loquebatur in terra, alij Angelum intelligunt, per quem lex data est, figuramq; mediatoris gessit: Alij Mosen, quod & mihi probatur: Affert enim solitum suum argumentum à maiori. Quandoquidem non effugerunt pœnas Mosen non audientes, multo minus euadent impunes, qui filium Dei, & iam glorificatum non audiunt, & in incredulitate sua perdurant. Vtq; illos multo grauissima pœna manebit. Sic & supra cap. 2. Super terram contingebat oracula Mosi data audire, nunc Christus de cœlis loquitur, quando spiritu suo ministros in hoc electos afflat, & uoluntatem suam hominibus annunciat. Vel, cum de cœlis dicit, respicere nos uult ad eum, qui iudex uenturus est uiuorum & mortuorum. Hæc admodum pia admonitio est, ut prouidi & circumspecti simus, & unicum doctorem & magistrum nostrum in cœlis, audiamus. Vocat enim nos ad se, atq; adeo ad sanctissimam uitã. Ne sumamus obsecro prætextum, quemadmodum Euan gelici uocati ad nuptias fecerunt. Omnes natura excusati esse uolunt, & iusti apparere, exemplo sunt, Adã, Saul, & alij, sed nulla apud Deum ualebit excusatio, maior sit nobis illi⁹ autoritas, q̃ ut excusationi locum superesse in animu inducam⁹.

Cuius

Cuius uox tum concussit terram,
at nunc denunciauit dicens: Adhuc
semel ego concutio nō modo terrā,
uerum etiam cœlum.

Quandoquidem Apostolus cum peritis in
scripturis loquitur, omnia ferè scripturis confir
mat. Adducit locum Hag. 2. quem satis foeliciter
interpretatur. LXX autem more suo, imitatus
est. Vox Dei olim terram concussit cum Moses
acciperet legem, fuit enim terræ motus, & com
motio populorum, qui audientes quæ Domi
nus fecisset, conturbabantur, & timore apprehē
debantur. Montes exultabant ut arietes, & col
les sicut agni ouium. A facie Domini contremu
it terra &c. Psal: 114. Qualis autem olim cōmo
tio fuit, talis etiam cōmotio & pturbatio facta
est, Euangelio in toto orbe annunciato, id quod
adumbrabatur, quādo in missione spiritus san
cti, locus ubi erant Apostoli congregati, cōmo
tus est, sonitus de cœlo auditus est, & alia, quæ
in Actis leguntur. Scias autem quædam in Pro
pheta quadrare in primum Christi aduentum,
qui fuit in humilitate, quæ dā uero in secundum,
qui futurus est in gloria. Nam non est infrequēs
prophetis de toto Christi regno pphetizare,

Adhuc semel ego ¶ Hebræi paulò aliter ha
bent. Manifeste autem apud Prophetam uoca

Y

ANNOT. IN EPIPTIS. D. PAULI AD

tio gentium & institutio ecclesie prædicit. Vult enim dicere, non esse longum tempus, cum Dominus iterum mira facturus, & populum suum iuxta promissiones prophetarum redempturus, & ista futura sit magna commotio. Adde etiam alia, quibus indicat in aduëtu Christi multa miracula ædenda esse. Cæterum à baptismo Christi, usq; ad missionem spiritus sancti, etiã miracula per Apostolos facta, pro una cõmõtione habentur. In primitiua autem ecclesia necessarium fuit, ut fierent miracula, oportuit em̄ nouam illam doctrinam uirtute spiritus & miraculis mundo confirmari. Iam confirmato Euãgelio nihil opus est. Nam qui apostolicis miraculis non credit, neq; nouis unq; ex animo crediturus est. Noua commotio, argumentum erat nouæ legis, & quod umbram sequeretur ueritas. Sed uideamus quomodo Apostolus dictũ hoc expendat.

Porro illud quod dicit: adhuc semel, significat eorum quæ concutiuntur translationem: utpote quæ facta sunt, ut maneant ea quæ non concutiuntur.

Vide, inquit, mysteriũ in istis verbis: Semel adhuc. Si cõmouenda sunt, non sunt stabilia & consummata

cōsummata. Deus qui est firmissimus ac immu-
tabilis, non potest cōmoueri & concuti. Iam si
lex Mose tam firma & solida est, quàm Deus ip-
se, cur dicit se adhuc semel concussurum nō mo-
do terrā, verū etiā cœlū? Translationē ergo ce-
rimoniarū ista cōcussione significare Propheta
uoluit, ut quę sēpiternę & perpetuę esse nō debe-
bāt. q̄modo ergo recte in istis uos gloriemini?
Cōmotio, ostēdit res nō esse firmas atq; imotas.

Ut pore quę facta sunt.] Nulla creatura pro-
prie est imutabilis, quia cœpit esse, etiā ne angeli
quidē natura imutabiles sunt, sed sola Dei grā-
tia, qua etiā cōsistūt. Quęcūq; facta sunt, possunt
aboleri & concuti. Vita æterna, charitas in Deū,
ista sunt æterna bona & quę perdurant. Opor-
tuit autem mutabilia p̄cedere, ut succedant im-
mutabilia. Sic & de sacerdotio leuitico atq; cere-
monijs licebit dicere. Alij referunt ista ad extre-
mum diem, ut in quo mutatio omnium rerum
futura sit, quod & nos confitemur.

Quapropter regnum assumentes
quod concuti non possit, habemus
gratiam, per quam ita colamus De-
um, ut illi placeamus cum reuerētia
& religione. Etenim Deus noster
ignis consumens est,

ANNOT. IN EPIT. S. D. PAULI AD

Hic se aliq̄modo explicat, & dicit nos qui Christo credimus in scriptos in regnum Dei, quod quia perpetuum & immobile est, assumamus, ingrediamurq; in illud, Christum regē ante omnia audituri. Videtur autem gratiam accipere, quemadmodū paulò supra, pro suauitate morum in tractandis proximis, quæ & ipsa fructus est verę charitatis. Atqui ista Deo placetur, maxime si accedat comes, reuerentia & religio. Cogitemus Deum semper præsentem, & inspectorem operum nostrorum, cui & reddenda sit uitæ ratio, & indubie omnis desidia & socordia à nobis abscedet. *εὐλάβεια* promptitudo quædam suscipiendi id quod Deo placet, facultas quædā est, sed cum timore Dei coniuncta. Et ita charitatem nobis & timorem Dei cōmendare uoluit. Interea tamen rediit ad ea, quę superius dixerat: Pacem sectemini cum omnibus &c.

Εὐλάβεια
quid.

Deus zelo
169.

Etenim Deus noster ¶ A periculo argumētur. Testimoniū autē istud ex Deute. 4. descriptū est. Dicit autem Deus zelotes est, non parcit delinquentibus, sed uisitat iniquitates in tertiam & quartā generationem. Efficacissimus ultor est, & quemadmodum ignis stramini & stipulis appositus, illis nequaquam parcit, sed consumit, ita & ille nemini parcit, nisi inuouationem uitæ medicanti, resistere illi⁹ ire nemo potest, nisi qui resipuerit. Cauendum ergo erit, ne cōtemnam⁹, contempserimus autem, si eum quem misit non amplexi